

TOPLUMSALLAŞMA SÜRECİNİN SİYASAL BOYUTU, SİYASAL KATILMA ve KENTLİLEŞME

Doç. Dr. İnan ÖZER (*)

Karmaşık bir görünüm taşıyan her toplumsal olgu ayrı ayrı toplumsal değişkenlerden yola çıkılarak açıklanabilirse de bilimin istediği, benzer olguların temelinde yatan ortak değişkenlerin açıklanabilmesidir. Bu nedenle her toplumsal olguyu tek başına ele alıp incelemek yerine onu çevreleyen diğer olgularla birlikte değerlendirmek kuşkusuz daha açıklayıcı olacaktır. Siyasal toplumsallaşma, siyasal katılma ve kentlileşme olguları ilk bakışta birbirlerinden bağımsız ve farklı değişkenler tarafından etkilendikleri izlenimi uyandırmaktadırlar. Fakat her üç olgu da birey düzeyinde ele alındıklarında durumun daha değişik olduğu gözlenmektedir. Örneğin, gerek siyasal sistemin değerlerini benimseme sürecinde olsun gerek kentsel değerleri kazanma süreci sartzonusu olsun gerekse siyasal katılımı artıran etkenler tartışılsın, bütün bu süreçlerde, bireyin benzer toplumsal değişkenlerden etkilendiği görülmektedir. Gerçekten de siyasal tutum, siyasal davranış ve siyasal yönelimlere ilişkin araştırmalardan kentlileşme sürecini açıklamaya çalışan araştırmalara kadar birçok çalışmada (1), gelir düzeyi, eğitim düzeyi, aile yapısı, iş-güç biçimi, kentte yaşama süresi gibi değişkenlerle belirtilen olgular arasında anlamlı ilişkiler aranmış, geçerli ve güvenilir genellemeler ulaşılmıştır.

Bu çalışmada ele alınan olgular önce kavramsal düzeyde açıklanmaya çalışılacak daha sonra bu olguların oluşum, gelişim ve değişimleri üzerinde etkili olduğu düşünülen toplumsal değişkenlerle ilişkileri sergilenerek aralarındaki bağlantılar araştırılacaktır.

Toplumunu oluşturan bireyler gerek birbirleri gerekse toplumun çeşitli örgütleri ile girdikleri ilişkiler sonucunda ortak yaşamının gerektirdiği bir dizi değer, inanç ve tutum geliştireceklerdir. Bu

(*) Hacettepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi.

(1) Bu çalışmalardan bazıları: (Abadan, 1965-1967), (Ozankaya, 1966-1971), (Baykal, 1970), (Karpas, 1975), (Özbudun, 1975), (Turan, 1977), (Şenyapılı, 1978), (Ergil, 1980), (Özer, 1983), (Kural, 1988), (Kartal, 1978).

ortak değer, inanç ve tutum sistemleri o toplumun kültürünü oluşturacaktır. İnsan doğası gereği birlikte yaşamının gerekli koşullarını yaratmakta ve aynı olgunun maddi ve manevi temellerini gelecek kuşaklara aktarmayı da üstlenmektedir. Toplumsallaşma olarak tanımlanan bu süreçte, bireyler, içinde yaşadıkları toplumun kültürünü öğrenmekte ve onu kendilerine mal ederek yeniden yaratılması konusunda çaba göstermektedirler. Özkalp, toplumsallaşmayı "Bireyin örgütlü yaşama biçimine uydurulması süreci" (1986: 78) olarak tanımlanmakta ve amaçlarını dönt ana noktada toplamaktadır. Bunlar; toplumsallaşma bireylere temel davranış yolları belletir, bireylerde belli özelemler oluşturur, bireylere toplumsal rollerini öğretir ve toplumsallaşma yoluyla yetenekler öğrenilir, şeklinde sıralanabilir.

Toplumsallaşma, toplumdaki değerlerin, inançların, davranışların birey tarafından benimsenme süreci olarak tanımlandığına göre, siyasal davranışın, bilgilerin, değerlerin doğrudan toplumsallaşan kişiye aktarılması ise, "siyasal toplumsallaşma" olarak açıklanabilir. Alkan'ın bu konudaki düşünceleri konumuza açıklık getirecek niteliktedir: "... toplumsallaşma üzerinde çalışırken, hem bireysel davranışları, hem de toplumsal yapıyı gözönünde bulundurmak gerecektir. Kültür, bireyi ve toplumsal yapıyı birbirine bağlayan bir iletişim kayışı gibidir. Bu kayışın bir ucunda birey, diğer ucunda ise toplum bulunmaktadır. Toplumsallaşmada önemli olan, birey-toplumsal yapı bağlantısını sağlayan bu sürecin işleyişini ve içeriğini anlayabilmektir" (1980: 9). Alkan, toplumsallaşma ile toplumsal yapı arasındaki etkileşime dikkat çekerek, toplumsal yapının toplumsallaşmayı etkilediğini ona yön verdiğini ayrıca onun tarafından etkilendiğini belirtmektedir. Bu çerçevede siyasal toplumsallaşma sürecini hem toplumsal düzenin sürekliliğini sağlayan; hem de bu düzeni değiştirebilecek öğeler ve araçları içeren dinamik ve çok yönlü bir olgu olarak ele almakta ve şu şekilde tanımlanmaktadır: "... siyasal toplumsallaşma, toplumsal, siyasal çevre ile birey arasında yaşam boyu süren dolaylı ve doğrudan etkileşim sonucunda, bireyin siyasal sistemle ilgili görüş, davranış, tutum ve değerlerinin gelişmesidir" (Alkan, 1980: 7). Ozankaya ise aynı nitelikleri taşımakla birlikte sorunu kültürle ilişkilendirerek daha kapsamlı bir tanım vermektedir. Ona göre siyasal kültür, "... insanların içinde yaşadıkları topluluk veya toplumun yönetimiyle ilgili algı, ilgi, bilgi, değer ve eylemlerini, bu arada özellikle otorite sembolleri ve meşruluk ölçülerini ve bunları etkileyen maddi ve manevi şartları anlatır" (Ozankaya, 1971: 1). Belirtilen kültürel özelliklerin bireye kazandırılma süreci ise siyasal toplumsallaşma olarak değerlendirilebilir. Ozankaya ayrıca "Siyasal bilinçlenme" kavramını kullanarak siyasal toplumsallaşmanın psikolojik boyutunu da vurgulamaktadır. Siyasal bilinçlenme kavramıyla, "... bireylerin ve grupların, siyaseti grup çıkarlarını gerçekleştirme ve korumanın aracı sayan bir anlayışa ulaşmaları, yani bir siyasal

ideolojiyi geliştirmeleri, bu yönde örgütlenmeleri, önderlik oluşturmaları ve eylemde bulunmaları ..." açıklığa kavuşturulmaktadır. (Ozankaya, 1971: 1).

Kışlalı da siyasal toplumsallaşmayı kültür ve ideoloji bağlamında ele alarak tanımlamaktadır. İnsanın dünyaya belirli biyolojik özelliklere sahip olarak geldiğini belirterek, toplumun ona kurumları ve diğer bireyler aracılığı ile temel sistemlerini ve kurallarını öğrettiğini söyler. Kışlalı'ya göre kültür, toplumların geçmişleri ile gelecekleri arasındaki bir köprü olma niteliği ile, siyasal düşünce ve davranışlara olduğu gibi, siyasal kurumlara da belli ölçüler içinde etki etmekte ve oluşumlarına katkıda bulunmaktadır. Bu süreçte siyasal toplumsallaşma, siyasal inanç, değer ve davranışların birey tarafından benimsenme ya da toplum tarafından bireye öğretilme süreci olarak önem kazanmaktadır (Kışlalı, 1987: 94-99).

Siyasal toplumsallaşma ister toplumsal yapı-birey, isterse kültür/ideoloji-birey etkileşiminde gerçekleşsin, herşeyden önce toplumsal-siyasal değer sistemlerini bireye kazandırılmasıdır. Bir başka deyişle siyasal toplumsallaşma, siyasal tutum ve beklentilerin oluşması, öğretilmesi ve değişmesi süreçlerini kapsamaktadır. Bu süreçte önemli olan aşamaları Easton ve Dennis'in **Children in the Political System** (1969) adlı araştırmalarında açıkça ortaya konulmuştur. Easton ve Dennis, bu sürecin dört aşamayı içerdiğini belirtmektedirler. Birinci aşama politikleşme (politicization)dir. Bu dönemde birey daha küçük yaşlarda iken aile ve okul çevresinin dışında bir otorite bulunduğunun farkına varmaktadır. İkinci aşama otoritenin kişiselleşmesi sürecini kapsar (personalization). Çocuk siyasal otoriteyi bir kişiyle, örneğin bir siyasal liderle özdeşleştirmektedir. Ayrıca bu dönemde çocuk siyasal kurumların da farkına varmaktadır. Easton ve Dennis'e göre siyasal toplumsallaşmanın üçüncü aşaması, idealleştirmenin gerçekleştiği dönemdir (idealization). Bu dönemde kişiselleşmiş siyasal otorite herkesten daha üstün bir güç olarak kabul edilmektedir. Bu değerlendirmede sevgi ve saygı gibi duygusal motiflerin de ağırlık taşıdığı görülmektedir. Dördüncü aşamada ise birey siyasal uyarıcıları ve nesnelere kişisel bağlantıların ötesinde kurumlaşmış (institutionalization) bütünlükler olarak algılamaktadır. Bu dönemde birey üyesi olduğu toplumun siyasal sistemini tüm kurum ve süreçleriyle birlikte tanımaktadır (Easton-Dennis, 1969: 110-280). Siyasal sisteme ilişkin kazanılan bu değerler yaşam boyu taşınmakta, değişik etkenler altında yeniden gözden geçirilmekte ve bazı değişimlere uğramaktadır. Bu değişikliklerde bireyin üyesi olduğu dernek ve örgütler, eğitim kurumları, kitle iletişim araçları, aile ve iş çevresi, toplumsal hareketlilik gibi süreçler önemli ölçüde belirleyici olmaktadır.

Bireyin erginlik çağına kadar kazandığı siyasal değerler, bu

dönemden başlayarak onun siyasal sistem içinde oynayacağı rolü de belirlemektedir. Siyasal sisteme ilişkin birtakım değer, inanç, tutum ve beklentiler oluşturan birey ait olduğu toplumun bir üyesi olarak, siyasal kurumlar tarafından düzenlenmiş kimi roller üstlenecektir. Almond ve Verba, bu rollerin bireyin üyesi bulunduğu toplumun gelişme düzeyi ile yakından ilişkili olduğunu ileri sürmektedirler. A.B.D., İngiltere, Almanya, İtalya ve Meksika'da yaptıkları karşılaştırmalı alan araştırmalarının sonuçlarını değerlendirdikleri **The Civic Culture** (1965) adlı çalışmalarında, teba kültürünün egemen olduğu bir siyasal yapıda (Parochial Political Culture) bireyden beklenen siyasal eylemler çok sınırlı kalırken, katılımcı bir siyasal kültürün (Participant political culture) gelişmiş olduğu çağdaş bir yapıda kişiler her türlü siyasal ve örgütsel yapılara ilgi göstermekte, sistem içinde etkin bir rol oynamaktadırlar (Almond-Verba, 1965: 19). Birey siyasal sistemle ilgili bilgi edinmesinin ötesinde, farklı toplumsal yapılarda değişen nitelik ve düzeylerde, siyasal kurum ve örgütlerle ilişki kurmakta, siyasal sistemde yer alan karar mekanizmalarını etkilemekte, rol almakta, kısaca; siyasal yaşamda çeşitli etkinliklerde bulunarak siyasal katılımını başlatmaktadır.

Toplumların sosyo-ekonomik ve kültürel değişmeler sonucu giderek demokratikleşmesi, doğal olarak kitlelerin siyasal yaşama katılmaları sorununu ön plana çıkarmıştır. Bu olgu modern devleti geleneksel devletten ayıran en önemli ögedir. Lerner, sorunu modernleşme açısından ele alarak, geleneksel toplumun katılmaya dayanmadığını buna karşın modern toplumun katılımcı bir toplum olduğunu ileri sürmektedir (1958: 50-51). Bir arada yaşayan insanlar isteseler de istemeseler de bir yönetme-yöneltilme ilişkisi içine gireceklerdir. Bu ilişkilerin giderek yinelenmesi ve süreklilik kazanmasıyla birlikte belli bir siyasal sistemin ortaya çıkması kaçınılmazdır. Bu sistemde yer alan tüm üyelerin siyasal yaşama ilişkin aynı ölçüde ilgili oldukları söylenemez. Kimi daha bilgili ve ilgili, kimi ilgisiz ve bilgisizdir. Önemli olan siyasal katılma biçimlerinin ve bu katılmanın hangi düzeyde oluşudur. Kalaycıoğlu, bireyin siyasal katılımından bahsedebilmek için, onun davranışlarını otoritelerin kararlarını etkilemek üzere yönlendirmesi gerektiğinden sözetmektedir (Kalaycıoğlu, 1984: 200). Ona göre siyasal katılma siyasal sistem içindeki temel ilişkilerden birini oluşturmaktadır. Bu ilişkinin bir ucunda siyasal topluluk üyesi birey, diğer ucundaysa siyasal kararları alan otoriteler bulunmaktadır. Bu ilişkinin temel özelliği bireyden kaynaklanmasıdır. Bir davranışın siyasal katılma olarak değerlendirilebilmesi için onun siyasal topluluk üyesi olan birey tarafından tasarlanmış bir eylem olması gerekir (Kalaycıoğlu, 1984: 200). Gerçek katılımcıların kimler olduğu konusunda çeşitli ülkelerde yapılan araştırmalarda elde edilen bulgular, siyasal etkinliklerin daha çok orta sınıfların tekelinde bulunduğunu ortaya koymaktadır. Toplumu oluşturan sınıflar ve ara tabakalar, siyasal yaşama çeşitli nedenlerle ilgi

duymamakta, katılmamakta ya da farklı düzeylerde katılmakta veya uzağında bırakılmaktadır. Kısacası her toplumun sosyo-ekonomik, kültürel ve siyasal koşulları bir bütün olarak bireylerin katılımları üzerinde olumlu veya olumsuz etkilerde bulunmaktadır.

Siyasal katılma gerek toplumlar arasında gerekse aynı toplumun katmanları arasında farklı düzeylerde ve biçimlerde gerçekleşmekte, farklı toplumsal değişkenler tarafından etkilenmektedir. Siyasal katılmanın düzey ve biçimlerini, onu etkileyen toplumsal değişkenlerin niteliklerini açıklamadan önce, siyasal katılma olgusunu tanımlamak konumuz açısından önemlidir.

Siyasal katılma değişik araştırmacılar tarafından farklı biçimlerde tanımlanmıştır. Örneğin, Verba Nie ve Kim (1971: 9), siyasal katılmayı, hükümetin çeşitli kademelerinde görev alanların seçimi ve bunların izleyeceği siyasaları etkilemek amacıyla vatandaşların giriştikleri etkinlikler olarak tanımlanmasını öneriyorlar. Turan (1977: 69), bu tanımda çözümleme birimi olarak siyasal eylemin belirlenmesini ve bunlar arasında da yalnız araçsal katılımin vurgulanmasını iki konuda yetersiz bulmaktadır. İlk olarak bu tanım kişinin siyasetle ilgi derecesi, kendisini siyasal bakımdan etkin hissetmesi, çevresindeki insanlara güvenmesi gibi olguları kavramamaktadır. İkinci olarak, belirgin bir amaca yönelmemiş, belki daha çok sembolik nitelikte olan katılma biçimlerini gözardı etmektedir. Oysa Turan'a göre, siyasal katılmanın tanımına kişilerin siyasal ilgi ve tutumları da eklenecek olursa, siyaset olgusunu anlamak açısından daha elverişli bir yaklaşıma ulaşılmış olacaktır.

Daver (1969: 210), siyasal katılmayı "Toplum üyesi kişilerin üyesi oldukları toplum içerisinde siyasal sistem karşısında durumlarını, tutumlarını ve davranışlarını belirleyen bir kavram" olarak tanımlamaktadır. Özbudun, bu tanıma biraz daha açarak, "... vatandaşların merkezi veya yöresel devlet organlarını personelini yahut kararlarını etkilemek üzere kendilerince ya da başkalarının tasarlanmış, hukuksal veya hukuk-dışı, başarılı veya başarısız eylemlere girişmeleri" (Özbudun, 1975: 4) şeklinde tanımlamaktadır.

Bu tanımlar değerlendirildiğinde, katılma tanımında, toplumların yapısal niteliklerindeki ayrımlar nedeniyle, katılmanın düzey ve biçimlerinin vurgulayan özelliklere de ağırlık verilmelidir. Özellikle Batılı toplumlara özgü niteliklerine ağırlık verilerek geliştirile katılma tanımları, gelişmekte olan ülkelerdeki bu olguyu açıklamakta yetersiz gözükmektedir. Siyasal katılmayı tanımlarken, gerçek katılma ile biçimsel katılma düzeylerinin toplumdan topluma, rejimden rejime farklılık gösterdiğini, başka bir deyişle, siyasal katılmanın niceliği ile niteliği arasında bir ayrımın gerektiği unutulmamalıdır.

Siyasal sistem içerisinde yer alan kişilerin siyasete karşı gösterecekleri ilgi kuşkusuz aynı düzeyde değildir. Kitlelerin oy kullanma haklarını kazanmaları bu bakımdan önemli bir değişme getirmemiştir. Baykal'ın da belirttiği gibi demokratik ülkelerde yasal olanakların gerçekleşmesine karşın, seçmenlerin önemli bir kısmı bu yetkilerini kullanmakta çekimsel kalmaktadır (Baykal, 1970: 27). Siyasal katılmanın artık yalnızca bir oy verme davranışı olarak algılanması eksik ve yanlış bir değerlendirmenin ürünüdür. Siyasal yaşamın günden güne karmaşık bir nitelik kazanmasını yanı sıra vatandaşların da daha etkili bir katılımın gerçekleşmesini sağlayacak koşulların varlığı, katılımın artışı sağlayan nedenler olarak karşımıza çıkmaktadır. Artık her düzeyde siyasal değişmeler yakından izlenmekte, değişik konulara ilişkin siyasal tavır almaları çoğalmakta, siyasal tartışmalara, örgütsel katılıma ve siyasal bilgiye ve ilgiyi yoğunlaştıran kampanyalara dönük etkin görev alma gibi siyasal etkinlikler önem kazanmaktadır.

Siyasal davranışın ve dolayısıyla siyasal katılmanın diğer davranış şekillerinden farklı bir yapıya sahip olmadığını yalnızca onların siyasal dediğimiz belli bir alandaki görünümünden oluştuğunu belirtmek gerekir. Konuya genel bir davranış modeli içerisinde bakan Baykal'a göre siyasal olsun ya da olmasın bütün davranışlar ortak bir mekanizmaya sahiptirler. Bu yaklaşıma göre toplum ile ilgili yapılar, öğrenme ve toplumsallaşma yolu ile bireye yansımaktadır. Bu durumda siyasal davranışlar yalnızca bireyin bağlı bulunduğu siyasal dürtüler ve sahip olduğu değer yargılarının bir işlevi olarak ortaya çıkmaktadır. Kısaca, bireyin genel olarak davranışlarının taşıdığı özellikler siyasal davranışları için de sözkonusudur (Baykal, 1970: 30-31).

Bu açıklamalar çerçevesinde siyasal katılmanın bir genel niteliğine daha değinmek gerekir. Siyasal katılma kendisini dört ayrı boyutta gösterebilir. Dahl, bu boyutları, 1. merak, 2. ilgi, 3. bilgi, 4. eylem, olarak sıralamaktadır (1963: 56).

Siyasal katılmanın ilk bakışta dört ayrı boyutu varmış gibi gözükmesi izlenimini edinmek bizi yanlış sonuçlara götürebilir. Bu boyutlar birbirine yakından bağlıdır. Bu nedenle bunları katılmanın çeşitli görüşleri olarak değerlendirmek daha doğru olacaktır. Fakat bu durumda siyasal katılmanın çeşitli düzeylerinin nasıl ayırt edilebileceği sorunuyla karşılaşmaktayız. Aşlında günlük yaşamımızda böyle bir ayırım her an sözkonusudur. Herkesin siyasal konularla aynı düzeyde ilgili olmadığını basit bir gözlem bile bize kanıtlayacaktır. Kuramsal olarak bireylerin seçime katılıp katılmamaları biçiminde kaba bir ikili ayırım yapılabilir. Kuşkusuz bu yolla bireylerin siyasal katılma düzeylerini saptamak olanaksızdır. Herşeyden önce bütün siyasal eylem çeşitlerinin neler olduğunu bilinmesi gerekmektedir. Ayrıca bunların yoğunluk derecelerinin bilinmesi de gereklidir.

Bildiği gibi bireylerin siyasete katılmaları çeşitli yoğunlukta olabilmektedir. Bazı kimseler siyasetle hiç ilgilenmezlerken, diğerleri siyasal etkinliklere daha çok zaman, emek ve maddi olanak ayırmaktadır. Kişilerin farklı yoğunluktaki katılma düzeylerini sınıflandırma konusunda özellikle ABD'de önemli araştırmalar yapılmıştır. Örneğin Verba ve Nie, **Participation in America: Political Democracy and Social Equality** adlı yapıtlarında bireylerin siyasal yaşama altı düzeyde katılabileceklerini öne sürmüş ve şöyle bir sınıflama geliştirmişlerdir:

1. Siyasal sürece hiç katılmayanlar: Bu kişiler, seçimlerde oy kullanmak dahil, siyasetle hiç ilgilenmemektedirler.

2. Oy kullananlar. Geniş bir kitle yalnızca oy kullanmakla yetinmektedir.

3. Kişisel sorunlarıyla sınırlı katılmacılar: Bu kişiler oy kullanmanın yanısıra kişisel sorunlarıyla ilgili olarak devlet memurlarıyla ilişkide bulunmaktadırlar.

4. Topluluk düzeyinde katılmacılar: Kimi vatandaşlar, bireysel çıkarlarının ötesinde, yaşadıkları çevre ile ya da içinde yer aldıkları toplulukların sorunların çözümünü için siyasal iktidarı, belediye ve siyasal yönetimi etkilemeye çalışmaktadırlar.

5. Kampancılar: Seçim kampanyalarında aktif görev alarak katılma düzeylerini yükseltenler.

6. Son olarak da siyasal partilerde görev almanın yanısıra diğer siyasal etkinliklere faal olarak katılanlar sayılmaktadır (1971: 74).

Verba ve Nie'in bu sınıflaması ABD için anlamlı olmasına karşın gelişmekte olan toplumlar için açıklayıcı olmayabilir. Çünkü bu ülkelerde oy kullanmak özerk ya da mobilize nitelik taşıyabilmektedir. Yani kendi isteğiyle oy verenlerin yanısıra başkalarının etkisinde ve güdümünde, onların istediği partiye oy verenlere de rastlanmaktadır. Kısacası her oy kullanma aynı anlamı taşımamaktadır. Gerçekte, mobilize oy kullanmaktan özerk oy kullanmaya geçiş, siyasal modernleşmenin diğer bir göstergesi olabilir. Turan'a göre (1977: 75) yine ABD seçim sistemi için anlamlı olan "kampanyacılar" Türkiye gibi parti örgütlerinin sürekliliğini koruduğu toplumlarda önemli ağırlığı olmayan bir katılma türü olmaktadır.

Baykal siyasal katılma düzeylerinin, ayrı sistemler için ayrı anlamlar ifade edeceği ve farklı yoğunluklar taşıyacağı gerçeğine işaret ederek, genelde, her ülkedeki oy vermenin üzerindeki siyasal katılmayı, üç ayrı grupta toplamaktadır:

1. Siyasal olayları izleme: İzleme etkinlikleri dergi, gazete, radyo, açık oturum yolu ile siyasal olayları takip etmeyi, dinleyici kimliği parti kongrelerine ve mitinglerine katılmayı, özel

temaslarda siyasal olaylarla ilgilenmeyi içine alır. Bu etkinliklerin ortak niteliği, siyasal yaşama ilişkin gelişmelerden bilgili olmayı içermesidir. Bu düzeyde bireyin siyasal ideolojisinin ağırlı yoktur. Yalnızca siyasal yaşamla ilgili olguların izlenmesi önem taşımaktadır. İzleme kitle iletişim araçları aracılığı ile ya da doğrudan kişisel ilişki ile gerçekleşmektedir.

2. Siyasal olaylar hakkında tavır takınma: Bu tür katılma, izleyerek katılmadan daha yoğun bir siyasal eylemi içerir. Sözkonusu olan belirli siyasal programların karşısında ya da yanında, destekçisi olarak yer almaktadır. Bu tür katılmanın özelliği kişilerin siyasal olarak izlemekle yetinmeyip onun hakkında kendi düşüncelerini açıklamak, öğretmek, tartışmak gibi tavır alıcı bir tutum geliştirmiş olmalarıdır.

3. Siyasal olayların içine karışma: Bu gruba siyasal katılmanın en ileri şekli girmektedir. Siyasal partilere ya da siyasal amaçlı derneklere üye olarak girmek, bu örgütler içinde görev almak, gösteri, yürüyüş ve mitinglere etkin bir şekilde katılmak bu tür katılmanın açık örnekleridir.

Bu genel nitelikleri taşıyan siyasal katılmanın bir siyasal davranış olarak çözümlenmesi bugün için, oldukça genel modeller çerçevesinde sınırlı kalmak zorundadır. Baykal'a göre insan davranışının bütünü kapsayan ve açıklayan modeller geliştirilinceye dek bu sınırlama sürecektir (Baykal, 1970: 32-35).

Siyasal katılma düzeyleri ya da katılma biçimleri konusunda bir başka yaklaşım da Almond (1977: 69-70) tarafından geliştirilmiştir. Almond'un yaklaşımı daha genel niteliktedir. Yukarıda belirttiğimiz katılma düzeylerini olağan katılma biçimleri olarak nitelendirmektedir. Meşru katılma kanallarının dışında kalan siyasal katılma türlerini ise olağan dışı katılma biçimleri başlığı altında toplamaktadır. Siyasal sistemden beklenenlerin gerçekleşmemesi sistemin başarısızlığı, toplum katılarının isteklerinin bağdaştırılamayacak kadar zıtlaşması, belirli toplulukların kendilerini sistemden yabancılaştırmış görmeleri ya da olağan yollardan katılmayı becerememeleri durumlarında, siyasal katılmanın olağan dışı biçimlere dönüştüğünü belirtmektedir. Siyasal sistemin belirlediği ya da düzenlediği katılma biçimlerinin dışında kalan sisteme ya da siyasal iktidara karşı çıkan veya destekleyen tüm katılma biçimleri bu grup içerisinde toplanabilir. Bildiri dağıtmaktan, imza toplamaya afiş asmaya gösteri yapmaya kadar uzanır. Yine hükümet darbeleri ya da askeri müdahaleler bu grup içerisinde değerlendirilmektedir. Bu nitelikteki siyasal katılma kimi zaman düzene karşı bir nitelik almakta ve şiddet ön plana çıkmaktadır. Gelişmiş veya gelişmekte olan pek çok ülkede ve bu arada Türkiye'de karşılaşılan şiddet olayları bazı grupların olağan demokratik katılma biçimleri dışına taşmayı yeğlediklerini göstermektedir.

Almanya, İtalya, İngiltere ve Japonya'da terör yoluyla demokratik düzeni yıkmak amaçlanmaktadır. Türkiye'de de 12 Eylül 1980 öncesi yıllarda siyasal sisteme karşı bazı grupların olağan siyasal katılma yollarının dışına çıktıkları şiddet ve teröre başvurdukları gözlenmiştir.

Siyasal katılmanın niteliğine ilişkin neler söylenebilir. Bilindiği gibi siyasal katılma farklı nitelikler taşıyabilmektedir. Örneğin, oy kullanan seçmenlerin bir bölümü bağımsız olarak kendi iradeleriyle oy kullarırlarken diğer bölümü de daha çok başkalarının uyarıları doğrultusunda davranmaktadırlar. Siyasal bilim literatüründe katılmanın bu nitelikleri "özerk" ve "mobilize" olarak tanımlanmaktadır. Siyasal katılmanın niteliklerini, bireyleri siyasal katılmaya iten nedenler çerçevesinde açıklamak daha anlamlı olacaktır. Özbudun'un **Türkiye'de Sosyal Değişme ve Siyasal Katılma** adlı yapıtından yararlanarak bu nedenleri dört başlık altında toplayabiliriz:

1. Kişisel bağlılık: Genellikle az gelişmiş ülkelerde ve özellikle kırsal yörelerde görülür. Geleneksel önderlere karşı duyulan saygı ve bağlılık veya ekonomik bağımlılıklar, kitleleri onları izlemeye yöneltir. Mobilize bir katılma sözkonusudur. Geri kalmış toplumlarda kabile, aşiret reisi, dinsel önderler ya da büyük toprak sahiplerinin kendilerine bağımlı kitleleri kolaylıkla kendi istedikleri doğrultuda yönlendirdikleri görülmektedir.

2. Dayanışma: Burada sözkonusu olan bir lidere bağlılık ya da bağımlılık değil, kişilerin üyesi oldukları toplumsal grupla dayanışmada olmaları halidir. Bireyin ait olduğu toplumsal grupla ya da sınıfıyla olan dayanışması onun siyasal katılımına yol açmaktadır.

3. Çıkar: "Araçsal katılma" olarak da tanımlanan bu katılma biçiminde, topluluğun, yörenin veya toplumsal katman ve sınıfların çıkarlarının gerçekleştirilmesine dönük bir eylem sözkonusudur. Bu eylemler, çeşitli bireysel ve grupsal çıkarların elde edilmesi, yerel kamu hizmetleri sağlanması, -yol, su okul v.s.- ya da daha genelde taban fiyatlarının yükseltilmesi, sosyal refah programlarını yaygınlaştırılmasına yönelik olabilir. Özbudun'un bulgularına göre, Türkiye'de orta derecede bir sosyo-ekonomik gelişme düzeyine ulaşmış bölgelerde siyasal katılma araçsal bir nitelik taşımaktadır. Kili'nin Çayırhan araştırmasının bulguları da böyle bir durumu doğrulamaktadır. Kili, Çayırhan'da mobilize katılımdan araçsal katılma doğru bir gelişmeden söz etmektedir (Kili, 1978: 97).

4. Yurttaşlık duygusu: Bireyler siyasal yaşama katılırlarken toplumsal bir ödevi yerine getirdikleri inancını taşırlar. Bu katılma biçimi yöresel baskılardan uzak, eğitim düzeyi ve siyasal bilinci yüksek, aracısız bir katılımacıyı dolayısıyla özerk bir katılımı simgelemektedir.

Bir toplumda yukarıda belirtilen, çeşitli katılma nedenleri bir arada bulunabilir. Ya da birey siyasal yaşama katılırken yukarıdaki nedenlerden birden fazlası onun siyasal davranışı üzerinde etkili olabilir.

Sorunun Türkiye ile ilgili boyutuna gelince, denilebilir ki, gelişme halindeki ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de dar gelirli şehirselsel grupların siyasal katılmasının genellikle sınıfsal çıkarlara yönelik olmaktan çok, kişilere veya topluluklara dönük olduğu birçok araştırmacı tarafından gözlemlenmiştir.

Özbudun, Türkiye'nin az gelişmiş kırsal bölgelerinde kişisel bağlılık veya sosyal dayanışma temeline dayanan siyasal katılmanın yaygın oluşuna karşılık, kentlerin dar gelirli grupları arasında çıkara dayanan siyasal katılmanın ön plana çıktığını belirtmektedir (1977: 188).

Karpat, köylerinde iken CHP'ye oy veren göçmenlerin, göç ettikleri kentlerde AP ve TİP'e yöneldiklerini gözlemlemiştir. Karpat'ın deneklerinden % 39'u İstanbul'a geldikten sonra, eski partilerini değiştirdiklerini bildirmişlerdir. Burada önemli olan nokta, parti tercihlerinden çok, kente göç edildikten sonra genellikle böyle bir değişimin meydana gelmiş olmasıdır. Başka bir deyişle, bu olay, kırsal bölgelerdeki mobilize ve bağımlı katılmanın yerini, kentlerde, çıkara dayalı ve özerk bir siyasal katılmanın aldığını göstermesi bakımından büyük önem taşımaktadır (Karpat, 1975: 86).

Gecekondu bölgelerindeyse, belirli gereksinmelerin ve gecekonducuların içinde buldukları sorunlar nedeniyle, siyasal katılmanın çıkara dayalı niteliğini güçlendirmektedir. Gecekonducuların konut açısından yasalara aykırı durumları, yasaların siyasal iktidarlar tarafından gelişigüzel yorumlanması, belediye hizmetlerinin götürülmesinde siyasal çıkarların gözönünde bulundurulması gibi nedenler, gecekonducularda yaşayan yeni kentlileri gerek yerel yönetimin gerekse siyasal iktidarın eylemleri konusunda duyarlı kılmaktadır (Özbudun, 1977: 190). Özbudun, 1960'larda gecekonducuların, uzun vadeli sınıfsal çıkarlarından çok, kısa vadeli özgül grup çıkarlarına ya da kişisel çıkarlara dönük siyasal davranış göstermelerini, içinde buldukları güvencesiz ortama bağlamaktadır. Ona göre bu faktörler, gecekondu bölgelerinde iktidar partisinin desteklenmesine neden olmuştur.

Siyasal katılma biçimlerini etkileyen toplumsal değişkenlere gelince; kişilerin siyasal katılma düzeylerini, bireysel özelliklerin yanı sıra ekonomik-toplumsal ve kültürel değişkenlerde etkilemektedir. Kimi değişkenler siyasal katılmayı hızlandırmakta kimileri ise yavaşlatmakta hatta engellemektedir. Belirtmek gerekir ki, temelde önemli olan değişkenler bireysel özelliklerin ötesinde, onların durumunu da etkileyen toplumsal nitelik

taşıyanlardır. Milbrath'a göre toplumsal değişkenler, gerçekte, siyasal davranışın ilk ve doğrudan nedeni değil, araya giren değişkenler aracılığı ile kendilerini hissettirirler (1965: 10). Bu gerçeği gözardı etmeksizin, toplumsal değişkenlerin, siyasal katılma ile ilişkilerini gözden geçirebiliriz.

Toplumsal ekonomik etkenlerin kişinin siyasal katılımıyla ilgili tutum ve davranışlarını etkilemesi kaçınılmazdır. Bu yargımızı doğrulayan ampirik bulguların yanısıra kuramsal nedenler de bulunmaktadır: "Bu etkenlerde görülen bir değişme, ilk olarak bireyin çevresini algılayışını, düşünce tarzını etkileyebilir. İkinci olarak, böyle bir değişme, kişiye yönelen dürtülerin, mesajların değişmesine yol açabilir" (Baykal, 1970: 37). Örnekleme gerekirse, eğitim düzeyi yükselen bir kişinin oy vermenin dışında parti örgütünde görev alarak, yüksek düzeyde bir katılımcı olması gibi.

Toplumsal - ekonomik değişkenlerden gelir, meslek, eğitim yerleşme birimi gibi önemli olanların siyasal katılma üzerindeki etkilerini ayrı ayrı incelememiz yararlı olacaktır.

Gelir: Gelirle siyasal katılma arasında bir ilişki olduğu konusunda çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Siyasal katılmayı hem olumlu hem de olumsuz etkileyen bir değişkendir. Yapılan araştırmalarda gelir arttıkça siyasal katılma düzeyinin yükseldiği, buna karşın, politikayla en ilgisiz kişilerin en düşük gelir gruplarında toplandıkları görülmektedir. Gelişmiş ülkelerde yapılan araştırmalar, gelirdeki artışla birlikte oyunu kullanma eğilimlerinin de arttığını göstermiştir. Fakat bazı araştırmalarda bu eğilimin her zaman ve her yerde doğru olamayacağı ortaya konmuştur. Türkiye'de henüz gelirle siyasal katılma ilişkisini doğrudan konu edinen araştırmalar yapılmamıştır. Sorun kimi araştırmacı tarafından yalnızca oy kullanma açısından ele alınmıştır. Bu konudaki bulgular gelirin artışıyla oy kullanma olasılığının düşebileceği yönündedir. Bilindiği gibi oy kullanma, siyasal katılma eylemlerinden yalnızca birisidir. Ayrıca en edilgen katılma biçimi olarak değerlendirilmektedir. Baykal'a göre, Türkiye için gelirle siyasal katılma arasındaki ilişkiyi ortaya koymak son derece güçtür. Gelirin, özellikle, oy verme dışındaki katılma eylemleri üzerindeki etkileri araştırılmalıdır (Baykal, 1970: 37).

Meslek-siyasal katılma ilişkisi: Meslek bir toplumsal değişken olarak, daha bağımsız bir şekilde siyasal katılım üzerinde etkili olabilmektedir. Çünkü çalışılan işin niteliği, kişinin siyasal katılmasına etkinlik ve yoğunluk kazandırabilmektedir. Özellikle meslek gruplarının kendilerini ilgilendiren konularda yasal kararlar alınması sözkonusu olduğunda yoğun katılma biçimlerine yönelecekleri söylenebilir. Geçen yıllarda Tam Gün Yasası gündeme geldiğinde, çeşitli kanallarla, karar organını etkilemeye çalışan

doktorlar bu duruma örnek gösterilebilir. Turan, mesleğin icra edilme koşullarının da siyasal katılma ile ilgili olduğuna dikkati çekmektedir. Toplu halde çalışma etkileşmeyi artırması bakımından kişilerin siyasal yaşam hakkında bilgi edinmelerini, çıkarları doğrultusunda haberleşmelerini kolaylaştırmakta bu etkenlerde katılımı artırma yönünde etkili olabilmektedir (Turan, 1977: 78). Yine de meslek ve siyasal katılma arasındaki ilişkinin varlığından sözedilmesi güçleştiren bazı nedenler vardır. Herşeyden önce mesleklerin birbirlerine göre durumlarını gösterecek bir ölçek üzerinde sıralanması oldukça güçtür. Meslek çeşitlerinin çokluğu da bu güçlüğü yaratmaktadır. Sorun mesleğin gelir gibi kantitatif bir değişken olmadığından kaynaklanmaktadır. Ayrıca meslek insan yaşamının sınırlı bir parçasını kapsamaktadır. Son bir nokta da mesleğin diğer değişkenlerle çok yakından ilişkili hatta onların bir fonksiyonu oluşundan gelen engel vardır. Bu durumda mesleğe bağlanabilecek bir siyasal katılma eylemi, aslında o meslek için gerekli olan eğitimin, ya da o mesleğin bir sonucu olan gelirin etkisi altındadır (Baykal, 1970: 45). Bütün bu engellere rağmen meslek-siyasal katılma ilişkisi konusunda bazı genellemelere ulaşmak mümkün olmuştur. Mesleğin siyasal davranışı ancak şu yollarla etkileyebileceği düşünülebilir:

1. Meslek, insana siyasal önemi olabilecek yetenekler kazanma olanağı verebilir.

2. Belli bir siyasal görüşü olan insanlarla bir araya getirerek etkileşimi artırabilir.

3. İnsan mesleği nedeniyle siyasal iktidarın izleyeceği politikadan etkilenebilir.

4. Mesleğin kazandırdığı öyle roller vardır ki, bu rollere uyum sağlayabilen kişi kolayca siyasal yaşama geçebilir (Lane, 1965: 331'den aktaran, Baykal, 1970: 46).

Eğitim ve Siyasal Katılma İlişkisi: Gelir düzeyi ile yakın bağlantısı olan eğitim değişkeni ele alındığında, bunun da katılmayı kolaylaştırıcı, yani "uyarıcı" bir etkisi olduğu açıktır. Eğitim düzeyleri düşük olan kişilerin "siyasal toplumsallaşma" düzeyleri de oldukça sınırlıdır. Türkiye örneğinden de gözlenebileceği gibi özellikle gelişmekte olan ülkelerde siyasal uyarıcı niteliği oldukça yüksektir.

Eğitim toplumsallaşmanın en önemli araçlarından birisidir. Toplumsallaşma, siyasal toplumsallaşmayı da içerdiğine göre, eğitim siyasal değerlerin kazandırılmasında, kuramsal olarak, doğrudan etkili olduğu söylenebilir. Turan'a göre (1977: 78), eğitim gören bir insan katılmayı istenilen davranış olduğunu öğrenecek, siyasal sistem hakkında bilgi edilecek ve siyasal etkinliklerde bulunmak için kendini hazır hissedecektir.

Siyaset sosyolojisinin üzerinde durduğu bir sorun olarak,

katılma açısından siyasal davranış ile eğitim arasında olumlu bir bağlantısının varlığı kanıtlanmıştır. Araştırmaların ortaya koyduğu gerçek, eğitim ile siyasal katılma ve siyasal katılmanın niteliği arasında bir ilişkinin var olduğudur. Kısaca denilebilir ki, eğitim, siyasal konularla ilgili, siyasal yaşama katılmaya hazır ve onun gereklerini yerine getirmiş bir insan tipini ortaya çıkarmaya yardım ediyor. Fakat onun siyasal yönelimini ne ölçüde ve ne yoğunlukta etkilediği konusunda yeterli bulguya henüz sahip değiliz.

Sorun Türkiye açısından ele alındığında, eğitim ve siyasal katılma ilişkisinin, köy-kent karşıtlığında, yukarıdaki bulgularla çelişen sonuçlar elde etmekteyiz. Eğer siyasal katılmayı yalnızca oy vermeye düzeyine indirgersek, kırsal alanın kentsel alanlara göre daha katılcı olduğu gözlenmektedir. Bu durumda yapılması gereken, kentleri ve köyleri birlikte değerlendirmek yerine, ayrı ele alarak, kendi içlerinde, eğitime göre, farklı siyasal katılım gösterip göstermediklerine bakmaktır. Baykal'a göre soruna bu açıdan bakınca, eğitimin siyasal katılma ile olumlu bir ilişki gösterdiği görülecektir (Baykal, 1970: 60).

Yerleşme Biçimi ve Siyasal Katılma: Siyasal katılmanın açıklanması bakımından önem taşıyan değişkenlerden birisi de bireylerin içinde yaşadıkları toplumun tipidir. Bu toplum tipinin kent ya da köy ve gecekondu oluşuna göre insanların siyasal davranışları belirli düzenlilikler gösterebilmektedir. Yerleşme biçiminin ayrımı, siyasal katılımı etkileyen diğer değişkenleri de etkilemesi açısından önem taşımaktadır. Ayrıca belirleyen toplumsal özellikler, doğal olarak siyasa katılmayı da farklılaştırmaktadır. Kuramsal düzeyde sorunu incelediğimiz zaman, büyük kentlerde yaşayanların siyasal katılma düzeylerinin daha yüksek olmasını beklememiz gerekmektedir.

Siyasal katılmanın toplumsal hareketlilik nedeniyle nitelik ve düzeyinde gözlenen değişimleri "kentlileşme" olgusuna dayanarak tartışmak, yerleşme biçimi ve siyasal katılma bağlantısını açıklamada daha anlamlı olacaktır. Böylelikle bu çalışmanın üçüncü temel olgusu olan "kentlileşme" ile siyasal toplumsallaşma arasındaki ilişkiler sorgulanabilecektir.

Kentleşme sürecinde geleneksel kır topluluklarından ayrılan nüfusun, karşıt özellikler taşıyan kent ortamına geçişi yalnızca toplumsal değil bireysel boyutlarıyla da önem kazanmaktadır. Bir başka anlatımla, köyden kente göç yalnızca bir çevre değişimi yalnızca bir yatay hareketlilik değildir. Göç, geleneksel nitelikleri ağır basan bir sosyo-kültürel ortamdan, ekonomik-toplumsal yapının kıra göre ileri bir aşamasında ortaya çıkan "kent"e geçişi içermektedir. Kente gelmekle başlayan kentlileşme süreci, kentsel değerlerin egemen olduğu bir yaşam biçiminin kazanılmasına dek devam etmektedir. Kente göç eden birey kentsel tutum ve davranışları özümlediğinde kentlileşecek ve "kentli" olacaktır.

Kentleşme sürecinde, bireyin tutum ve davranışlarındaki değişimler iki aşamada gerçekleşmektedir. İlk olarak kentsel ortamda bireyin geleneksel tutum ve davranışlarının etkisi kaybolmakta, ikinci aşamada ise değişik bir kültür ortamı içerisinde kentsel davranış kalıpları benimsenmektedir.

Kentleşme her şeyden önce bir toplumsal değişme sürecidir. Bu süreç içerisinde bireylerin kente gelmeden önce edindikleri yaşam biçiminin değişimi sözkonusudur. Üzerinde durulması gereken sorun, insan tutum ve davranışlarının düzeyi ile içinde yer aldığı yerleşme biriminin niteliği arasındaki ilişkidir. Bu ilişkiyi açıklayabilmek için, birer yerleşme birimi olarak "köy" ve "kent" alanlarının birey üzerindeki etkilerine değinmek gerekir.

Wirth'e göre kentsel yaşama bir değişim sürecidir. Bu nedenle köy topluluklarının yaşam biçimlerinden kesin çizgilerle ayrılmaktadır. Bu süreç geniş, yoğun ve heterojen bir nüfusun bulunduğu bir toplumsal bütün içerisinde oluşabilmektedir. Nüfusun çoğalması bireylerarası etkileşimin hızlanmasına yol açmakla birlikte eylem, kültür ve fikirlerinde farklılıklar taşımalarına neden olmaktadır. Kent içinde yaşayan insanların birbirlerini tanıması sözkonusu değildir. İlişkiler kopuk, kesitsel, geçici ve yüzeyseldir (Wirth, 1938'den aktaran, Vergin, 1977: 23). Kıray ise sanayi öncesi ve sanayileşme sonrası ayrımını yaparak kentin özelliklerini şöyle belirlemektedir: "... sanayileşmiş toplumların kent yaşamı, sanayi öncesi toplumların iş düzeni, eğitim, yetiştirme, kültür aktarması ve koruması, güvence fonksiyonlarının hepsini, farklılaşmadan kendinde toplayan çok yönlü aile yapısı ve yaşamından çok farklıdır. Tam sanayileşmiş bir toplum haline gelmemiş olduğu, halâ kırdan göçün sürdüğü ve örgütlü uzmanlaşmış işlerin kısıtlı olduğu yani kentleşmenin sürdüğü toplumlarda kentler kendiliğinden herkes için en uyumlu çevreyi oluşturamamaktadır" (Kıray: 1982: 59). Bu çerçevede kentler, eski geleneklerin değiştirildiği, yeni birtakım adetlerin ortaya çıkarıldığı, kısaca sosyal değişikliklerin merkezi olarak kabul edilmektedir. Yine kentler, sınırları içerisinde yaşayanların davranışları üzerinde önemli etkilerde bulunan toplumsal sistemler olarak düşünülebilir. Bir başka deyişle kent, toplumsal değişimin başlamasını ve sürdürülmesini sağlayan bir ortam oluşturmaktadır. Ancak bilindiği gibi kentlerin "aktör" üzerindeki etkilerinin derecesi, kentin toplumsal ve kültürel yapısı ile orantılı olacaktır.

Kentsel ortamda yaşayan, tutum ve davranışları kentsel kurumlar aracılığı ile biçimlenen insan "kentli" niteliği taşımaktadır. Öncü, bu çerçevede kentli tanımını "... örgütler içinde doğan eğitilen, çalışan, boş zamanlarını değerlendiren insan" (Öncü, 1976: 1) şeklinde yapmakta ve köyden göçen nüfusun kenti oluşturan örgütler ağının bir parçası olmadığına işaret etmektedir. Öncü'nün "kentli" tanımı benimsenebilir niteliktedir fakat yeni

kentlilere ilişkin yargısı kanımızca kabul edilemez. Kentli olmak ve kentsel değerleri kazanmak yalnızca doğum yeri kent olanlara indirgenemez. Klasik köylülüğün hızla kaybolduğu ve değiştiği bir ortamda, köyler için henüz sözkonusu olmasa bile, kentte yaşamak kentsel örgütlerle ve kentlilerle ilişkide bulunmak bir zaman sürecinde, yaşam biçimi üzerinde önemli değişmelere neden olacaktır.

Geleneksel toplumlarda ise, tutum ve davranışların yenilikçi olmadıkları bilinen bir gerçektir. Gerek toplumsal, gerek bireysel yaşam topluluğun çizmiş olduğu kurallar uyarınca sürdürülür. Amaç, geleneğin kendi yaşamında da tekrar edilerek sürdürülmesidir. Bu nedenle köy topluluklarını terk edip modernliği temsil eden kentsel topluma göç eden kişilerin kentle uyuşmaları, başka bir deyişle kentlileşmeleri önemli bir sorun teşkil eder. Çünkü "köyler toplumsal konum ve yaşam kalitesinin aynı olduğu, homojen, herkesin birbirine benzeyen sakin ve düzenli bir toplumsal yaşamı sürdürürken kentler her zaman birbirinden farklı işlevleri olan tabakalaşmış ve farklılaşmış gruplardan oluşmuştur ... bu grupların konumları kadar herbirinin kendi içinde yaşam biçimleri, davranışları, üyelerinin ilişkileri de farklılaşmıştır" (Kıray, 1982: 59). Bu durumda, geleneksel köy değer ve normları ile donatılmış, toplumsallaşma süreçleri geleneklerin tekrar edilerek sürdürülmesini içeren bir kültür ortamından gelen yeni kentlilerin, modernleşmeleri ve kentlileşmeleri nasıl olacaktır?

Bu sorunun yanıtını vermek kolay değildir. Bir anlamda köylüler topraktan koparak kentlere yöneldiklerinde, emeğin tarımsal emek olmaktan çıkması, bir başka deyişle, endüstrileşmesi onu kentlileştirecektir. Gerçekte kentlileşme sürecinin başladığını söylemek daha doğru olacaktır. Yalnızca işin niteliğinin değişmesi kentlileşme sürecinin önemli bir göstergesidir ama yeterli değildir. Kentleşme halindeki bir toplumda, kentlinin çevrenin düzen ve yönetimine sahip çıkması, onun çevresiyle, bireysel ve toplumsal düzeyde, örgütlü bağlar kurabilmesi ve bütünleşmesiyle olasıdır. Bir noktayı daha vurgulamak gerekir, kente uyum süreci her toplumsal yapıda, yani ülkenin kendine özgü koşullarına göre farklı şekilde biçimlenecektir.

Kentsel ortam kent yaşamına ilişkin tutum ve davranışları kazandırması yanında siyasal bilinçlenmeyi de artıran karmaşık bir ilişkiler ağıdır. Bu nedenle kentte yaşama, kente yeni gelenler için siyasal toplumsallaşma yönünden de önemli etkilerde bulunmaktadır. Fakat kentte yaşamaya süresi siyasal katılma ile doğrudan ilişkili olmasına karşın katılmayı artırıcı tek neden değildir. Yukarıda belirtilen değişkenlerin çoğu durumda birbirinden tamamıyla soyutlanamayacağı çok açıktır. Öyleki bazı durumlarda bu değişkenler bireyler üzerinde çapraz baskılara yol açmaktadır. Örneğin, eğitim, gelir ve meslek konumuyla belli bir

siyasal görüşe yakın olması gereken kişi, kimi zaman tamamen ters yönde bir siyasal eğilime yakınlık duyabilmektedir. Aynı ayrı incelenen toplumsal ekonomik ve bireysel değişkenlerin siyasal katılma üzerindeki etkisi onların ortak bir özelliğini açığa çıkarmaktadır. Bu özellik ise, belirtilen değişkenlerin tümünün bireyin toplum içindeki yerini belirlemede taşıdıkları önemdir. Aslında siyasa katılmayı artıran ya da azalmasına neden olan olgu, toplumsal değişkenlerin tek tek siyasal toplumsallaşma üzerindeki etkileri değil, hep birlikte bireye toplumsal statü açısından kazandırdıkları konumdur. Bu konum bireye önemli bir yer kazandırdığı ölçüde siyasal katılma artmakta, tersi durumda azalmaktadır. Sonuç olarak denebilir ki, siyasal toplumsallaşma, siyasal katılma ve kentleşme olguları üzerinde etkili olduğu düşünülen toplumsal değişkenleri bağımsız birer değişken olarak ele almak son derece zordur. Bu nedenle olgular arasındaki ilişkileri ve onlar üzerinde etkide bulunan birden çok değişkeni aralarında varsayımlar oluşturarak, yeni araştırma teknikler ile uygulamalı olarak sınamak ve birlikte değerlendirmek gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- Abadan, Nermin. "Ankara Şehir Nüfusunun Siyasi Eğilimlerinden Bazı Örnekler", **A.Ü. SBF Dergisi**, C: XX, No: 2., 1965
- Abadan Nermin. "1961-1965 Seçimlerinde Büyük Şehirlerin Oy Verme Davranışları İle İlgili Bazı Yorumlar", **A.Ü. SBF Dergisi**, CX XVI, No: 4., 1967.
- Alkan, Türker-Ergil D., **Siyaset Psikolojisi**, Ankara: Turhan Kitabevi., 1980.
- Almond, Gabriel, Verba, S. **The Civic Culture**, Boston: Little Brown and Comp., 1965.
- Almond, Gabriel, **Comparative Politics Today: A World View** Boston: Little Brown and Comp., 1977.
- Baykal, Deniz, **Siyasal Katılma: Bir Davranış İncelemesi**, Ankara: A.Ü. SBF Yay., No: 301., 1970.
- Dahl, Robert, **Modern Political Analysis**, New Jersey: Prentice Hall., 1963.
- Daver, Bülent, **Siyaset Bilimine Giriş**. Ankara: Doğan Yay., 1969.
- Easton, David-Dennis, J., **Children in the Political System Origins of Political Legitimacy**, Chicago: Univ. of Chicago Press. , 1969.
- Ergil, Doğu, **Yabancılaşma ve Siyasal Katılma**, Ankara: Olgaç Yay., 1980.
- Kalaycıoğlu, Ersin, **Çağdaş Siyasal Bilim**, İstanbul: Beta Yay., 1984.
- Karpat, Kemal, **The Politics of Transition: Political Attitudes and Party Affiliation in Turkish Gecekondu**, **Political Participation in Turkey** (eds.), E. Akarlı-G. Ben Dor, İstanbul: Boğaziçi Üniv. Yay., 1975.
- Kartal, Kemal, **Kentleşme ve İnsan**, Ankara: TODAİE Yay., 1978.

Kiray, Mübeccel, "Toplumsal Değişme ve Kentleşme", **Kentsel Bütünleşme**, Ankara: T.G.A.V. Yay., 1982.

Kili, Suna, **Çayırhan: Bir Orta Anadolu Köyünde Toplumsal Değişme ve Siyasal Davranış**, İstanbul: Boğaziçi Üniv. Yay., 1978.

Kışlalı, Taner, **Siyaset Bilimi**, Ankara: A.Ü. B.Y.Y.O. Yay., 1987.

Kural, Sevda, **Kıbrıslı Türk Siyaset Elit ve Siyasal Kültür** (Basılmamış Doktora Tezi) Ankara: A.Ü., 1988

Lerner, Daniel, **The Passing of Tradional Society: Modernizing in the Middle East**, Glencoe: The Free Press., 1958.

Milbrath, Lester, **Political Participation**, Chicago: Rand Mc Nailly and Co., 1965.

Ozankaya, Özer, **Üniversite Öğrencilerinin Siyasal Yönelimleri**, A.Ü. SBF Yay., No: 209-191., 1966.

Ozankaya, Özer, **Köyde Toplumsal Yapı ve Siyasal Kültür**, Ankara: A.Ü. SBF Yay., No: 322., 1971.

Öncü, Ayşe, **Örgüt Sosyolojisi**, Ankara: Sos. Bil. Der. Yay. G-7., 1976.

Özbudun, Ergun, **Türkiye'de Sosyal Değişme ve Siyasal Katılma**, Ankara: A.Ü. Hukuk Fakültesi Yay. No: 363., 1975.

Özkalp, Enver, **Sosyolojiye Giriş Dersleri**, Eskişehir: Anadolu Üniv. Yay., No: 34., 1986.

Özer, İnan, **Kentleşmenin Kişilerin Siyasal Katılımların Üzerindeki Etkileri**, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara: H.Ü., 1983.

Şenyapılı, Tansı, **Bütünleşmemiş Kentli Nüfus Sorunu**, Ankara: O.D.T.Ü. Yay., 1978.

Turan, İlter, **Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış**, İstanbul: İ.Ü. İktisat Fak. Yay. No: 389., 1977.

Verba, Sidney-NIE, N. KIM, J. **The Modes of Democratic Participation A Cross-National Comparison**. Beverly Hills, California: Sage Publication Co., 1971.

Vergin, Nur, **Kentleşme ve Siyasal Yaşam** (Basılmamış Doçentlik Tezi), İstanbul: İstanbul Üniv., 1977.

